

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
ZESPÓŁ REALIZACJI
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17
INTERNET: <http://www.cbos.pl>

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT. 24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89
E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/127/127/98

KSIĄŻKA W ŻYCIU CODZIENNYM POLAKÓW

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, WRZESIEŃ '98

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

- ◆ Większość Polaków (64%) deklaruje zamiłowanie do czytania książek, chociaż w ciągu 30 letnich dni (na przełomie lipca i sierpnia '98) ponad połowa ankietowanych (58%) nie przeczytała żadnej pozycji. Częściej niż dla własnej przyjemności sięgamy po książkę, żeby zabawić dziecko lub poczytać mu na dobranoc. Czytanie jest elementem zabawy i wychowania w co drugiej polskiej rodzinie (52%) z małymi dziećmi.
- ◆ Kupowanie książek dla siebie lub na prezent dla bliskich osób nie należy do popularnych obyczajów. Tylko 12% ogółu ankietowanych w ciągu 30 dni poprzedzających sondaż dokonało zakupu książki nie związanej z pracą lub nauką. W ciągu ostatniego roku co piąty badany (21%) ofiarował komuś książkę na imieniny, a co szósty (16%) został nią z tej okazji obdarowany. Inne okoliczności (m.in. Święta Bożego Narodzenia, Nowy Rok, mikołajki itp.) są pretekstem do kupowania książek w prezencie dla mniej więcej co siódmego respondenta (14%).
- ◆ Najpopularniejszą pozycją w polskich domach jest książka kucharska, którą ma na półce trzech na czterech ankietowanych (75%). Drugie i trzecie miejsce w rankingu popularności zajmują różnego rodzaju słowniki języka polskiego (71%) oraz Biblia (69%). Większość ankietowanych (62%) ma też słowniki języków obcych. W co drugim polskim domostwie znajduje się encyklopedia oraz poradnik lekarski (po 52%). Mniej popularne jest wyposażanie domowej biblioteczki w wydawnictwa artystyczne, albumy malarstwa itp., których posiadanie deklaruje jednak blisko połowa respondentów (46%).
- ◆ Co trzeci badany (35%) uważa, że obejrzenie telewizyjnej ekranizacji powieści może zastąpić przeczytanie książki, ponad połowa (56%) jest jednak odmiennego zdania. O znaczącej roli książki w życiu osobistym można mówić w odniesieniu do 27% respondentów, którzy przyznali, iż pod wpływem przeczytanej lektury zmienili coś w swoim życiu, podjęli jakieś ważne decyzje, zaczęli inaczej myśleć itp.

Czytelnictwo książek należy do najważniejszych czynników różnicujących style życia i sposoby spędzania wolnego czasu. Mimo ekspansji nowych środków przekazu kontakt z książką nadal stanowi podstawowe kryterium uczestnictwa w kulturze symbolicznej. O wadze, jaką przykłada się do tej kwestii, świadczy chociażby istnienie wyspecjalizowanych instytutów zajmujących się wyłącznie problematyką czytelnictwa, jego społecznym zasięgiem, analizą recepcji treści literackich itp. Zbieranie informacji na ten temat wymaga bardziej skomplikowanych metod niż pytania sondażowe.

W badaniu sierpniowym¹ postawiliśmy sobie inne zadanie. Chcieliśmy się dowiedzieć, czy książka towarzyszy nam w życiu codziennym, w jaki sposób objawia się jej obecność itp. Oczywiście nie sposób mówić o znaczeniu książki w naszej codzienności bez uwzględnienia czytelnictwa, najważniejszego wskaźnika kontaktu z książką.

CZYTANIE KSIĄŻEK

Prezentowane wyniki zawierają informacje dotyczące czytelnictwa książek w ciągu jednego miesiąca (30 dni). Przyjęcie dłuższej perspektywy czasowej przyniosłoby prawdopodobnie korzystniejsze wskaźniki dla wizerunku czytelnictwa książek w Polsce². Jednak retrospekcja w łatwo dającym się odtworzyć w pamięci okresie (miesiąca, a nawet tygodnia, jak w odniesieniu do czytania książeczek dzieciom) daje obraz bliższy rzeczywistości. Za przyjęciem krótkiej perspektywy badawczej przemawiał też fakt, że dla większości Polaków

---

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (99), 14-19 sierpnia, reprezentatywna próba losowo-adresowa dorosłych mieszkańców Polski (N=1085).

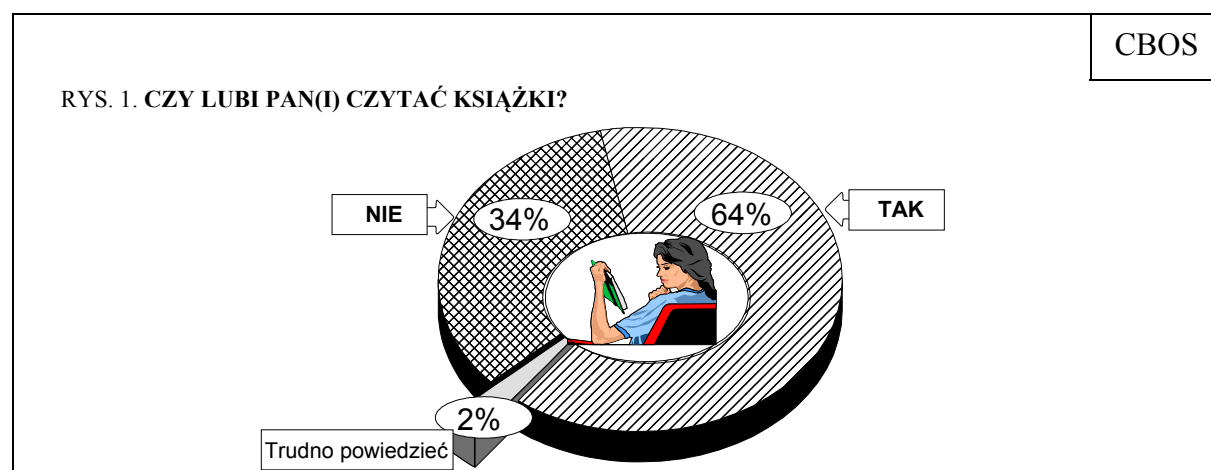
² Wyniki uzyskane przez CBOS w lutym '97 (badanie „Nasze życie codzienne”) wskazują, że w ciągu 12 miesięcy poprzedzających sondaż 44% badanych nie miało kontaktu z książką, a 15% przeczytało w tym czasie co najwyżej 2 książki. [Por. M. Falkowska „Czas wolny i orientacje kulturalne Polaków”, w: „O stylach życia Polaków”, CBOS, Warszawa '97] Pytania w obu badaniach nie są porównywalne. W lutym '97 pytanie dotyczyło czytelnictwa książek w dłuższym czasie, a pytanie o liczbę przeczytanych książek miało charakter otwarty.

lipiec i sierpień to miesiące wypoczynku i urlopowo-wakacyjnego spowolnienia różnego rodzaju działalności (nauki, pracy zawodowej, dokształcania, obowiązków domowo-rodzinnych). Teoretycznie zatem jest to czas, który w większym niż zazwyczaj wymiarze można poświęcić na ulubione czynności.

Deklaracje dotyczące czytelnictwa pośrednio świadczą o pozycji książki w hierarchii uznawanych form spędzania czasu wolnego. Na ich podstawie można stwierdzić, że lektura książek wpisana jest w społecznie akceptowany wzór spędzania czasu, co oczywiście nie jest tożsame z realizowaniem tego wzoru w życiu codziennym. Opinie o czytaniu książek są dobrym przykładem na rozbieżność między tym, co wypada, a tym, co się rzeczywiście robi. Nadal wypada „lubić książki”, a w każdym razie nie należy przyznawać się do tego, że się ich nie lubi. Tak można interpretować dane, z których wynika, że znacznie więcej osób „lubi czytać” książki niż je faktycznie czyta.

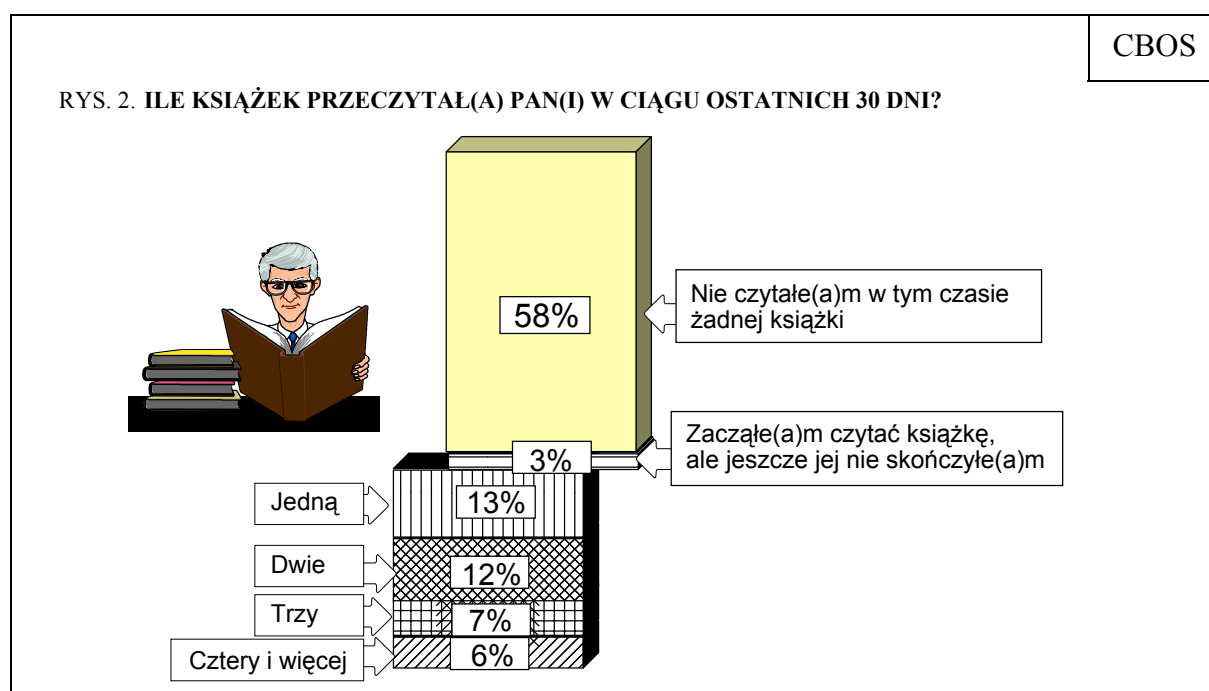
Blisko dwie trzecie badanych (64%) lubi czytać, chociaż w ciągu 30 dni poprzedzających sondaż więcej niż co drugi (58%) nie miał kontaktu z książką. Zamiłowanie do oddawania się lekturze deklaruje także ponad dwie piąte (45%) tych, którzy nie czytają książek, a w każdym razie nie sięgnęli po nie w omawianym okresie.

Miłośników książek więcej jest wśród kobiet (71%) niż wśród mężczyzn (55%). Powszechne zamiłowanie do lektury deklarują osoby z wyższym wykształceniem (98%) oraz przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (98%). Częściej niż inni lubią czytać również urzędnicy niższego szczebla (85%), osoby z wykształceniem średnim (82%), a także uczniowie i studenci (76%).

Co trzeci (34%) ankietowany przyznaje, że nie lubi czytać. Najczęściej są to osoby najstarsze (52%), z wykształceniem podstawowym (51%). Zdecydowanie częściej przyznają się do tego mieszkańcy wsi niż miast. Na tle innych grup zawodowych wyróżniają się rolnicy, spośród których co drugi (52%) przyznaje, że nie lubi czytać; oni też najczęściej ze wszystkich wyróżnionych grup nie mieli w tym czasie kontaktu z książką³. Trzeba jednak dodać, że - w przeciwieństwie do wszystkich innych - dla rolników wakacje są okresem wyteżonej pracy. O ile więc dane dotyczące zamiłowania do książek czy ich posiadania nie mają związku z czasem realizacji badania, o tyle w zasadzie wszystkie dane dotyczące czytelnictwa rolników nie są miarodajne.

W ciągu 30 dni poprzedzających sondaż ponad połowa respondentów nie miała kontaktu z książką, co czwarty badany przeczytał 1-2 pozycje, do rzadkości zaś należało intensywne oddawanie się lekturze.

Intensywność czytania książek jest zróżnicowana społecznie. Znacznie częściej niż inni czytali w tym czasie ludzie młodzi (18-34 lata), choć najczęściej lekturę ograniczali do 1-2 pozycji.

³ Zob. tabele aneksowe.

Wszystkie badania socjologiczne dotyczące zasięgu i poziomu czytelnictwa wskazują na silny związek tego zjawiska z poziomem wykształcenia. Związek ten dotyczy wszystkich aspektów czytelnictwa, również wypożyczania, posiadania i kupowania książek. Prawidłowość ta znalazła też potwierdzenie w naszym badaniu. Im wyższe wykształcenie, tym większy odsetek czytelników i tym większa liczba osób, które przeczytały co najmniej dwie książki w ciągu miesiąca.

Tabela 1

w procentach

Wykształcenie	Liczba przeczytanych książek					Nie przeczytał(a) żadnej książki
	jedna	dwie	trzy	cztery i więcej	lektura rozpoczęta i nie ukończona	
Podstawowe	8	6	2	4	3	78
Zasadnicze zawodowe	13	8	6	4	4	65
Średnie	19	18	10	9	3	41
Wyższe	16	26	22	19	4	13

Czytelnicy najchętniej sięgali po beletrystykę, rzadziej po lektury związane z indywidualnymi zainteresowaniami i książkę „fachową”. Ogólnie można stwierdzić, że osoby młode i wykształcone wykazują największą aktywność czytelniczną w odniesieniu do każdego rodzaju lektury. Kobiety (34%) częściej niż mężczyźni (25%) oddawały się lekturze dla samej przyjemności czytania, ale płeć nie różnicuje czytelnictwa książek związanych z pracą, nauką lub zainteresowaniami pozazawodowymi.

Literaturę fachową najczęściej czytają osoby z wyższym wykształceniem, zwłaszcza przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (61%), ale sięga do niej także co trzeci ankietowany pracujący na własny rachunek poza rolnictwem (37%) i co trzeci urzędnik niższego szczebla (33%).

Rozwijanie własnych zainteresowań przez czytanie wydawnictw specjalistycznych - oprócz osób z wyższym wykształceniem (67%) oraz przedstawicieli kadry kierowniczej

i inteligencji (62%) - najczęściej deklarują studenci (42%). Oni też wyróżniają się aktywnością czytelniczą na tle innych grup społecznych i demograficznych zarówno w dziedzinie literatury fachowej (40%), jak i pięknej (62%).

Tabela 2

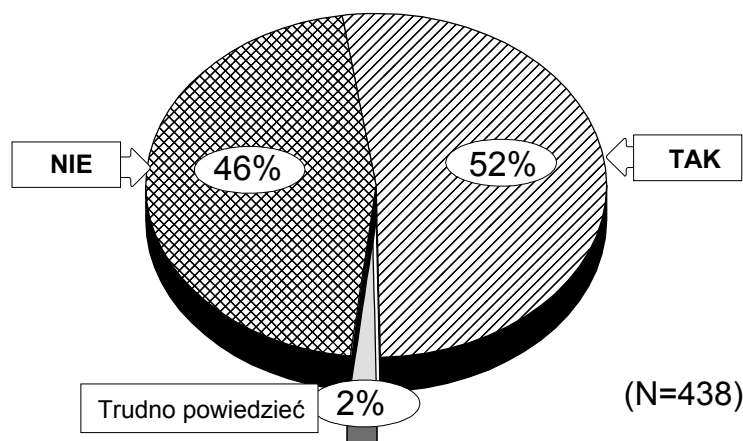
w procentach

Wykształcenie	Czy w ciągu ostatnich 30 dni miał(a) Pan(i) czas i okazję, by przeczytać jakąś książkę:		
	dla przyjemności, nie związaną z Pana(i) nauką lub pracą zawodową (np. powieść, opowiadanie)	związaną z kształceniem, doksztalcaniem lub Pana(i) pracą zawodową	związaną z Pana(i) zainteresowaniami, hobby, poświęconą np. jakiejś dziedzinie nauki, kultury, sztuki
Podstawowe	18	4	7
Zasadnicze zawodowe	21	7	14
Średnie	43	27	28
Wyższe	61	56	67
Ogółem	30	15	20

Wskaźnikiem obecności książki w życiu codziennym jest między innymi wdrażanie dzieci do obcowania z lekturą. Z dużym prawdopodobieństwem można założyć, że dzieci przyzwyczajone od wczesnego dzieciństwa do kontaktu z książką mają większą szansę stać się aktywnymi czytelnikami niż ich rówieśnicy pozbawieni takich doświadczeń.

Pytanie dotyczące kontaktu małego dziecka z książką postawiono tym wszystkim, którzy deklarowali obecność dziecka (bez względu na stopień pokrewieństwa) w swoim gospodarstwie domowym (ogółem 438 osób). Czas obserwacji zawęziliśmy do tygodnia (7 dni), wychodząc z założenia, że zwiększa to prawdopodobieństwo wyodrębnienia rodzin, w których kontakt dziecka z książką można uznać za dość częsty. Stosując to umowne kryterium można skonstatować, że co drugie dziecko w Polsce ma okazję zetknąć się z książką już we wczesnym dzieciństwie. W porównaniu z innymi większą szansę na oswojenie się z lekturą mają dzieci w rodzinach wielkomiejskich (72%) oraz pozytywnie oceniających swoją sytuację materialną (59%).

RYS. 3. JEŚLI W PANA(I) GOSPODARSTWIE DOMOWYM SĄ MAŁE DZIECI, TO CZY W OSTATNIM TYGODNIU ZDARZYŁO SIĘ, ŻEBY PAN(I) LUB INNA DOROSŁA OSOBA CZYTAŁ(A) IM KSIĄŻKĘ, NA PRZYKŁAD NA DOBRANOC LUB ŻEBY JE CZYMŚ ZAJĄĆ?

Wyniki badań jednoznacznie wskazują, że obyczaj czytania dzieciom „do poduszki” jest tym częstszy, im ankietowani są lepiej wykształceni. Zatem decydują o tym te same czynniki, które kształtują aktywność czytelniczną dorosłych domowników. Jest to zjawisko niemal powszechne w domach osób z wyższym wykształceniem (88%), jednak dość częsty kontakt z książką mają także dzieci w rodzinach osób z wykształceniem średnim (58%), zasadniczym zawodowym (49%) oraz podstawowym (43%).

NABYWANIE KSIĄŻEK

Bogata oferta rynku wydawniczego, z jednej strony, i wysokie ceny - z drugiej, wystawiają miłośników książek na ciężkie próby. Trudno bowiem pominąć ekonomiczny aspekt nabywania książek na własność. Interesujące więc wydawało się zbadanie, czy ankietowani kupują książki, jakiego rodzaju są to książki oraz w jakim celu kupowane.

Ogólnie należy stwierdzić, że na przełomie lipca i sierpnia tylko nieliczni ankietowani powiększyli swoje księgozbiory. Wydawałoby się - w myśl założeń, iż okres wakacyjny sprzyja relaksowi - że wśród nabytych książek dominować będzie raczej literatura piękna. Tymczasem tzw. książka profesjonalna, fachowa, związana z wykonywaną pracą lub podnoszeniem kwalifikacji była kupowana przez zbliżoną liczbę ankietowanych. Czy 12% kupujących dla siebie książkę do czytania i 8% nabywających różnego rodzaju literaturę naukową i zawodową to dużo czy mało - pozostawiamy do oceny fachowcom w tej dziedzinie. Poza obserwacją pozostaje też poziom kupowanej literatury, który zapewne jest bardzo zróżnicowany. To, co interesowało nas najbardziej, to odpowiedź na pytanie: czy wydajemy pieniądze na książki i w co inwestujemy.

Tabela 3 w procentach

Charakterystyka respondentów	Czy w ciągu ostatnich 30 dni kupił(a) Pan(i) dla siebie jakąś książkę, która:	
	nie jest związana z Pana(i) pracą zawodową lub Pana(i) nauką, doszktałaniem	jest związana z Pana(i) pracą zawodową lub nauką, doszktałaniem
Wykształcenie		
Podstawowe	4	2
Zasadnicze zawodowe	6	4
Średnie	18	10
Wyższe	44	37
Ocena warunków materialnych		
Złe	7	2
Średnie	10	6
Dobre	22	17
Ogółem	12	8

Nabywcami książek są przede wszystkim te same grupy społeczne, z których wywodzą się czytelnicy. Kupowanie książek na własność jest najsilniej związane z poziomem wykształcenia i współwystępującym z wykształceniem statusem materialnym ankietowanych. Są to prawdy oczywiste, które jednak ukazują stosunek do nabywania książek w zupełnie innym świetle. Okazuje się bowiem, że ogólne stwierdzenie, iż tylko nieliczni kupują książki, jest nieuprawnione w stosunku do pewnych grup społecznych. Można więc powiedzieć, że

istnieją znaczne społeczne obszary absencji czytelników i nabywców książek (mieszkańcy wsi, osoby powyżej 65 roku życia, osoby ubogie, nisko wykształcone i niewykwalifikowane), i takie grupy społeczne, w których różnego rodzaju kontakt z książką można określić jako powszedni i powszechny. Wskazuje na to również statystyczny związek między czytaniem i nabywaniem książek⁴.

KSIĄŻKA JAKO UPOMINEK

Dawanie lub otrzymywanie książki w prezencie jest w istocie wskaźnikiem jej znaczenia zarówno dla ofiarodawcy, jak i obdarowanego. Pytania o książki-upominki celowo zostały zawężone do grona wzajemnie znających się osób i „famiarnych” sytuacji. Książka, zwłaszcza jej albumowe wydanie, jest „bezpiecznym” prezentem dla kogoś mało znanego osobiście, z kim łączą nas oficjalne stosunki. Natomiast raczej nie kupuje się tego rodzaju pozycji komuś bliskiemu, dobrze znanemu, o kim wiadomo, że nie weźmie jej do ręki. Ponieważ prezenty książkowe dla przyjaciół i rodziny są lepszym wskaźnikiem stosunku do czytelnictwa, w naszym pytaniu pominęliśmy prezenty o charakterze „oficjalnym”. Ze względu na okoliczności i okazje, które są pretekstem do wymiany upominków, pytanie dotyczyło książek otrzymanych lub darowanych w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie.

Podobnie jak w odniesieniu do nabywania książek na własność, tak i w przypadku dawania i otrzymywania książek w prezencie trudno poprzestać na danych dotyczących ogółu ankietowanych. Wynika z nich, że najczęściej pretekstem do tego są imieniny: co piąta osoba z tej okazji podarowała komuś książkę, a co szósta ją otrzymała. Badani częściej ofiarowują komuś książki, niż sami dostają je w prezencie. Grupa odbiorców prezentów książkowych jest więc mniej liczna od grupy osób ofiarowujących je. Oznacza to, że książki kierujemy do tych, którym sprawią one przyjemność, nawet jeśli sami nie oczekujemy takich upominków. Jeśli jednak przyjrzymy się tym danym bliżej, okaże się, że w pewnych środowiskach jest to obyczaj dość powszechny (zarówno dawanie, jak i otrzymywanie książek w prezencie), w innych zaś należy do wyjątków.

---

⁴ VC = .38 dla literatury pięknej i VC=.46 dla literatury specjalistycznej.

Tabela 4

w procentach

Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy	Ogółem	Wykształcenie			
		podstawowe	zasadnicze zawodowe	średnie	wyższe
podarował(a) Pan(i) w prezencie książkę (książki) komuś z rodziny, przyjaciół, znajomych:					
- z okazji urodzin, imienin, innych osobistych świąt lub jubileuszy	21	7	15	32	60
- z okazji Świąt Bożego Narodzenia, Nowego Roku, w prezencie mikołajkowym	14	6	10	19	41
- bez specjalnej okazji	14	7	11	18	44
otrzymał(a) Pan(i) w prezencie książkę (książki) od rodziny, przyjaciół, znajomych:					
- z okazji urodzin, imienin, innych osobistych świąt lub jubileuszy	16	6	10	22	57
- z okazji Świąt Bożego Narodzenia, Nowego Roku, w prezencie mikołajkowym	10	4	5	15	34
- bez specjalnej okazji	11	6	8	13	37

Funkcję upominku pełni książka najczęściej w środowisku kadry kierowniczej i inteligencji, pracowników umysłowych, osób pracujących na własny rachunek. Jest też częstym prezentem otrzymywanym przez studentów (rzadziej, co zrozumiałe, sami są ofiarodawcami). Natomiast w środowisku mieszkańców wsi, zwłaszcza rolników, osób z wykształceniem podstawowym, robotników (wykwalifikowanych i niewykwalifikowanych) i bezrobotnych obyczaj kupowania książek w prezencie należy do rzadkości.

KSIĄŻKA W DOMU

Zazwyczaj zainteresowanie badaczy skupia się na liczbie woluminów w domowej biblioteczkę, gatunku gromadzonej literatury itp. Z cytowanych już danych CBOS⁵ wiadomo, że przyjmując bardzo łagodne kryterium, jakie stanowi zbiór 50 książek (poza podręcznikami szkolnymi), stwierdziliśmy, iż własne księgozbiory posiada co czwarte (26%) gospodarstwo domowe, natomiast 58% ankietowanych nie ma własnych książek w domu i nie zamierza kupować ich w przyszłości.

⁵ Badanie „Nasze życie codzienne”, luty ‘97, reprezentatywna próba losowa dorosłych Polaków (N=1716).

Nasze zainteresowanie domowym księgozbiorem było wybiórcze. Interesowało nas wyposażenie w te pozycje, które mają wartość uniwersalną, ponadczasową, sięga się do nich w celu znalezienia konkretnej informacji, służą zdobywaniu wiadomości z różnych dziedzin wiedzy itp. Zaliczyliśmy do nich encyklopedie, poradniki (lekarskie i kulinarne), słowniki (języka polskiego i języków obcych), wydawnictwa artystyczne oraz Biblię.

Okazuje się, że obecność tych pozycji w polskich domach nie należy do rzadkości, a zasięg niektórych z nich można uznać za znaczny (książki kucharskie, słowniki języka polskiego, Biblia).

		CBOS
Czy ma Pan(i) w swoim gospodarstwie domowym własną/własne:		
- wydawnictwa artystyczne, albumy		46%
- encyklopedię(e)		52%
- poradnik lekarski		52%
- słownik(i) języków obcych		62%
- Biblię		69%
- słownik(i) języka polskiego (ortograficzny, poprawnej polszczyzny itp.)		71%
- książkę (książki) kucharską(ie)		75%

Posiadanie każdej z wymienionych książek w podręcznym zbiorze wykazuje związek z wykształceniem ankietowanych: im lepiej są wykształceni, tym częściej mają poszczególne pozycje w wyposażeniu gospodarstwa domowego. W domach osób z wyższym wykształceniem są one (z wyjątkiem Biblii i poradnika lekarskiego) powszechne (ponad 90%). W przypadku Biblii i książek kucharskich odnotowujemy relatywnie niewielki dystans między wyposażeniem domostw o różnym statusie społecznym (ma je odpowiednio 58% i 56% osób z wykształceniem podstawowym). Posiadanie innych tytułów wykazuje silniejsze związki z wykształceniem właścicieli. Encyklopedie, które znajdują się niemal w każdym domu osób wykształconych, znalazły miejsce w co czwartym (27%) gospodarstwie osób

z wykształceniem podstawowym. W co piątym z tych domostw (21%) znajdują się wydawnictwa artystyczne, w co trzecim (30%) - poradniki lekarskie. Księgozbiory osób mniej wykształconych są lepiej wyposażone w różnego rodzaju słowniki: języka polskiego (45%) i języków obcych (38%).

Porównanie tych danych z cytowanymi wcześniej wynikami sondażowymi dotyczącymi posiadania zbioru liczącego co najmniej 50 pozycji wyraźnie wskazuje na to, że chociaż niewiele osób może się poszczycić posiadaniem księgozbioru, nieliczne są takie domy, w których nie ma żadnej pozycji spośród umieszczonych na naszej liście.

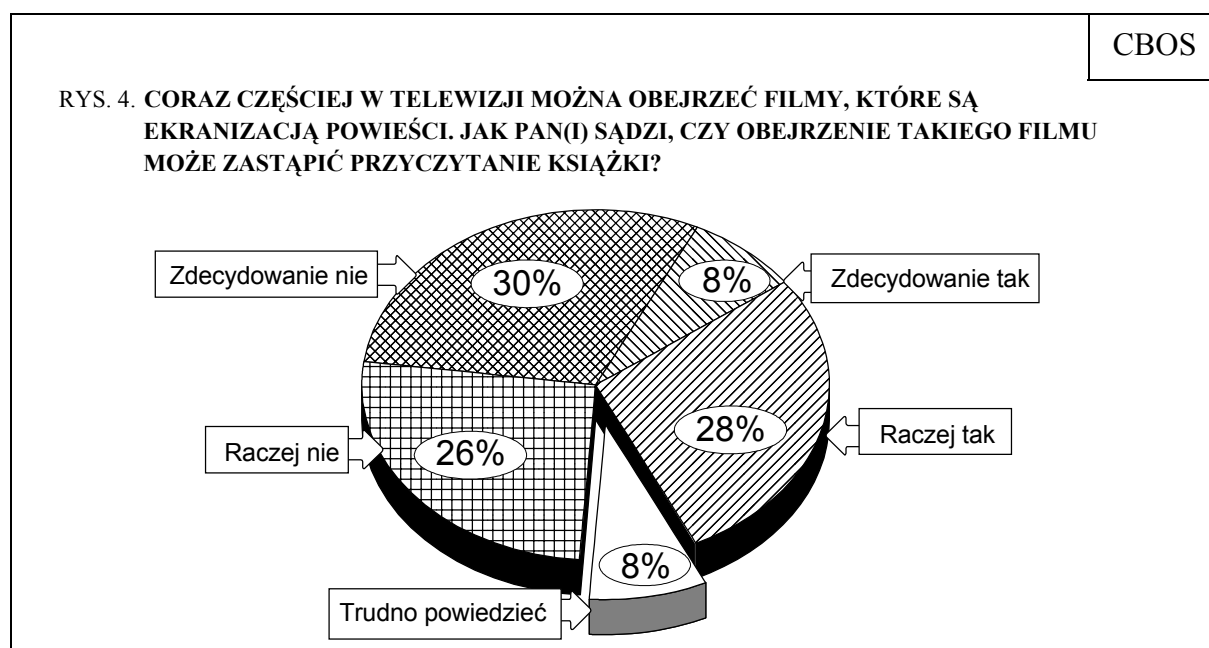
		CBOS
Liczba książek posiadanych na własność (encyklopedie, poradniki lekarskie, książki kucharskie, słowniki języka polskiego i języków obcych, wydawnictwa artystyczne oraz Biblia)		
Nie ma żadnej spośród wymienionych pozycji		9%
Ma jedną książkę		8%
Ma 2-3 książki		17%
Ma 4-5 książek		26%
Ma 6-7 spośród wymienionych pozycji		39%

Brak jakiegokolwiek spośród wymienionych wydawnictw deklaruje 28% respondentów powyżej 65 roku życia, co czwarty (23%) ankietowany z wykształceniem podstawowym, 16% rolników i 17% mieszkańców wsi. Te same kategorie społeczne najczęściej też mają tylko jedną książkę z tej listy. Im wyższe wykształcenie badanych, tym częściej należą oni do właścicieli większych zbiorów książek. Biblioteczki osób z wyższym wykształceniem oraz kadry kierowniczej i inteligencji są niemal powszechnie wyposażone w 6-7 pozycji książkowych, które znalazły się na naszej liście (odpowiednio: 88% i 86%). Może się tym pochwalić również ponad dwie trzecie uczniów i studentów (69%) oraz pracowników umysłowych (68%).

KSIĄŻKA W ŻYCIU OSOBISTYM

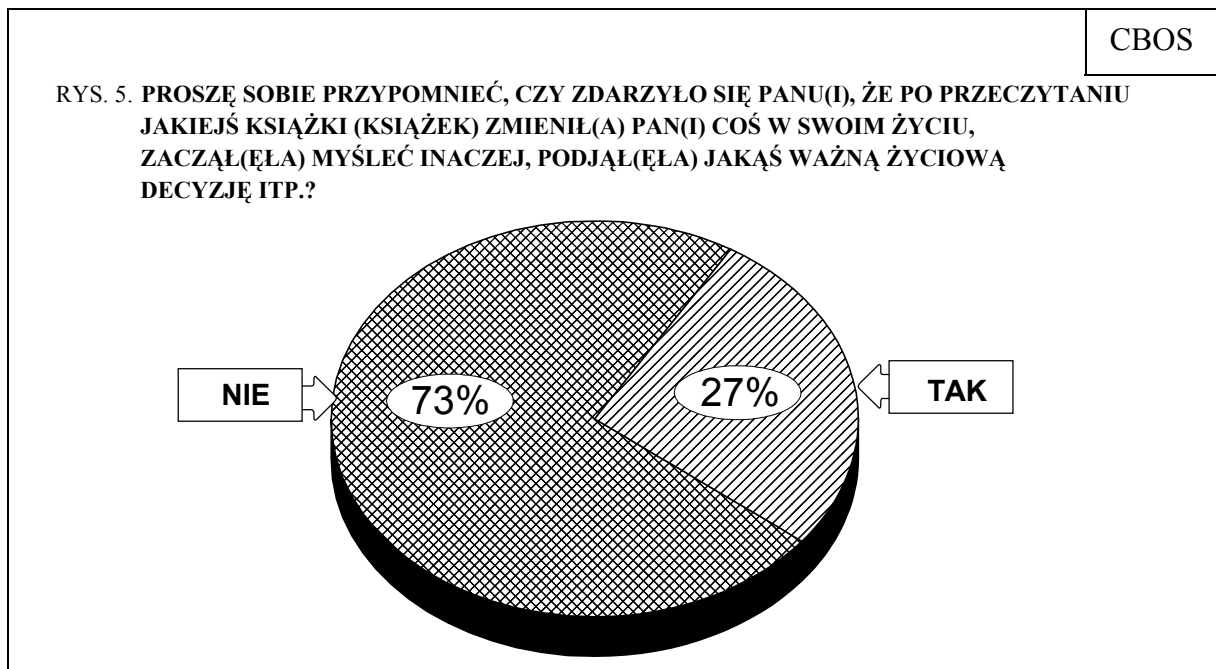
Powszechnie wiadomo, że nasze życie kulturalne zdominowała telewizja. Wszechobecność tego medium w życiu codziennym oraz postrzeganie go jako środka przekazu kulturowego ilustruje fakt, że - w innym badaniu CBOS - co piąty respondent na pytanie, czy i dlaczego mniej uczestniczy w kulturze (czyta książki, chodzi do kina, teatru itp.) niżby sobie tego życzył, odpowiada, że wszystko zastępuje mu telewizja⁶. Trudno nie docenić roli telewizji w społecznym obiegu literatury. Jednak czym innym jest korzystanie z telewizji jako środka przekazu pewnych gatunków literackich, a czym innym ograniczenie się do tej formy kontaktu z literaturą.

Okazuje się, że w opinii co trzeciego respondenta obejrzenie ekranizacji powieści może zastąpić jej przeczytanie. Jednak więcej niż połowa badanych (56%) jest odmiennego zdania. Zdecydowany pogląd w tej sprawie występuje tym częściej, im wyższe wykształcenie ankietowanych. Tylko co pięćdziesiąta (2%) osoba mająca wyższe wykształcenie z umiarkowanym przekonaniem (*raczej tak*) podziela opinię, że telewizja może zastąpić lekturę książki. Ciekawe jednak, że z poglądem tym zgadza się niemal co piąty (18%) uczeń lub student.

⁶ Zob. cyt. badanie z lutego '97.

Można zatem przyjąć, że dla większości ankietowanych kontakt z książką ma niepowtarzalną wartość, wykraczającą poza poznanie fabuły i losów bohaterów (to z powodzeniem można obejrzeć na ekranie). Czy zatem w dzisiejszych czasach książka może wpływać na nasze życie osobiste, nasze wybory, poglądy, decyzje? Na tak postawione pytanie ponad jedna czwarta ankietowanych odpowiada twierdząco.

Ważną „życiową” rolę przypisuje książce 13% ankietowanych z wykształceniem podstawowym, co piąty (21%) badany z wykształceniem zawodowym, 39% respondentów z wykształceniem średnim i aż 63% - z wyższym. Znaczenie książki w życiu osobistym ankietowanych wyraźnie więc rośnie wraz z ich wykształceniem. Wynik ten jest dość oczywisty, oznacza bowiem, że im większy odsetek czytelników w danej kategorii wykształcenia (czytelnictwo książek rośnie wraz poziomem wykształcenia), tym większe prawdopodobieństwo, że kontakt z literaturą pozostawi trwały ślad w ich życiu. Można też przypuszczać, że z wykształceniem czytelników związany jest zarówno gatunek oraz poziom artystyczny przekazu literackiego, jak i poziom recepcji dzieła.

Podsumujmy: w opinii co trzeciego respondenta oglądanie telewizji może zastąpić czytanie książki. Ponad połowa ankietowanych w ciągu miesiąca nie wzięła książki do ręki. Nie jest ona też dzisiaj przedmiotem pożądania, na co wskazuje raczej niski poziom zakupów książek zarówno dla siebie, jak i w prezencie dla bliskich osób. Jednocześnie nie ma podstaw do obaw o kondycję książki w grupach osób dobrze wykształconych i wysoko kwalifikowanych, wśród których czytelnictwo książek jest zwyczajem powszednim i powszechnym.

Nie dysponujemy danymi, które mogłyby wskazywać na dynamikę zjawiska, nie ma więc podstaw do spekulacji, czy zachodzą w tej dziedzinie jakieś zmiany i jaki jest kierunek tych zmian. Na razie więc bez odpowiedzi pozostaje pytanie, czy wyniki naszych badań wskazują na kryzys czytelnictwa i spadek wartości książki jako przedmiotu użytku kulturalnego, czy przeciwnie - świadczą o ugruntowanej pozycji książki wśród innych przekazów kultury symbolicznej, a tylko rośnie jej znaczenie jako elementu różnicującego styl życia różnych grup społecznych.

Opracowała

Macieja FALKOWSKA

A N E K S

PODZIAŁ NA REGIONY W BADANIACH CBOS

1. Region północny:

09 woj. elbląskie
10 woj. gdańskie
17 woj. koszalińskie
26 woj. olsztyńskie
39 woj. słupskie
41 woj. szczecińskie

2. Region zachodni:

11 woj. gorzowskie
12 woj. jeleniogórskie
20 woj. legnickie
45 woj. wałbrzyskie
47 woj. wrocławskie
49 woj. zielonogórskie

3. Region środkowozachodni:

05 woj. bydgoskie
13 woj. kaliskie
16 woj. konińskie
21 woj. leszczyńskie
29 woj. pilskie
32 woj. poznańskie
44 woj. toruńskie
46 woj. włocławskie

4. Region środkowy:

01 woj. warszawskie
07 woj. ciechanowskie
24 woj. łódzkie
30 woj. piotrkowskie
31 woj. płockie
34 woj. radomskie
37 woj. sieradzkie
38 woj. skierniewickie

5. Region wschodni:

02 woj. białkopodlaskie
03 woj. białostockie
06 woj. chełmskie
22 woj. lubelskie
23 woj. łomżyńskie
28 woj. ostrołęckie
36 woj. siedleckie
40 woj. suwalskie
48 woj. zamojskie

6. Region południowo-wschodni:

15 woj. kieleckie
18 woj. krakowskie
19 woj. krośnieńskie
25 woj. nowosądeckie
33 woj. przemyskie
35 woj. rzeszowskie
42 woj. tarnobrzeskie
43 woj. tarnowskie

7. Region południowo-zachodni:

04 woj. bielskie
08 woj. częstochowskie
14 woj. katowickie
27 woj. opolskie

Tabela 1. Ile łącznie przeczytał(a) Pan(i) książek w ciągu ostatnich 30 dni? 1 - Jedną; 2 - Dwie; 3 - Trzy; 4 - Cztery i więcej; 5 - Zaczęła(a)m czytać książkę, ale jeszcze nie skończyła(a)m jej czytać; 6 - Nie czytała(a)m w tym czasie żadnej książki

	(%)						Liczba osób
	1	2	3	4	5	6	
Ogółem	13	12	7	6	3	58	1084
Płeć							
Mężczyźni	14	10	6	5	3	62	514
Kobiety	13	13	8	8	3	55	571
Wiek							
18-24 lat	16	17	11	6	6	45	151
25-34	20	23	5	2	3	47	193
35-44	13	8	8	8	2	60	236
45-54	10	9	13	9	2	57	182
55-64	12	7	4	8	5	66	140
65 lat i więcej	9	7	2	5	2	76	183
Miejsce zamieszkania							
Wieś	11	9	2	3	2	73	397
Miasto do 20 tys.	16	14	8	11	2	49	113
od 21 do 100 tys.	11	15	12	6	4	52	249
101-500 tys.	17	13	8	9	5	48	209
501 tys. i więcej mieszk.	16	12	10	9	5	48	112
Region							
Północny	14	17	7	6	5	50	125
Zachodni	21	10	4	8	1	56	128
Środkowozachodni	16	12	3	5	3	61	175
Środkowy	11	8	13	5	4	59	176
Wschodni	14	14	5	6	1	59	129
Południowo-wschodni	9	8	6	7	1	69	152
Południowo-zachodni	10	14	10	8	5	53	199
Wykształcenie							
Podstawowe	8	6	2	4	3	78	356
Zasadnicze zawodowe	13	8	6	4	4	65	312
Średnie	19	18	10	9	3	41	342
Wyższe	16	26	22	19	4	13	74
Grupa społ.-zaw. pracujący							
Kadra kier., inteligencja	15	29	26	16	3	11	57
Prac. umysł. niż. szczebla	27	20	9	9	3	32	89
Pracownicy fiz.- umysł.	13	18	11	4	1	52	79
Robotnicy wykwalifikowani	14	11	5	4	3	63	124
Robotnicy niewykwalifik.	7	8	9	3	3	69	71
Rolnicy	3	7	0	2	0	88	74
Pracujący na własny rach.	31	6	8	10	0	46	44
Bierni zawodowo							
Renciści	9	4	4	5	2	75	140
Emeryci	12	5	3	6	3	71	202
Uczniowie i studenci	10	30	15	11	7	26	64
Bezrobotni	16	9	6	6	6	56	88
Gospodynie domowe i inni	10	13	4	8	6	59	52
Pracuje w:							
sferze budżetowej	21	27	11	7	3	31	85
sekt. państw. publicznym	15	10	11	7	2	54	98
sp. własc. pryw. i państwa	15	15	9	12	2	46	87
sekt. pryw. poza rolnict.	16	14	5	7	4	53	208
prywatnym gosp. rolnym	4	6	2	1	0	87	83
Dochody na jedną osobę							
Do 275 zł	12	8	6	6	1	67	239
276 - 399	16	8	4	5	3	65	170
400 - 549	15	12	9	3	4	56	224
550 - 799	14	16	6	8	5	50	153
Powyżej 799 zł	14	18	12	16	4	36	89
Ocena własnych war. mater.							
Źle	13	11	5	6	1	64	298
Średnie	12	11	6	5	4	64	524
Dobre	17	15	13	11	5	40	261
Udział w prakt. religijnych							
Kilka razy w tygodniu	11	18	8	3	2	58	53
Raz w tygodniu	12	10	6	7	3	63	567
Kilka razy w miesiącu	17	13	6	5	4	55	176
Kilka razy w roku	15	14	10	6	5	52	203
W ogóle nie uczestniczy	13	12	11	11	2	51	84
Poglądy polityczne							
Lewica	16	11	7	8	5	53	219
Centrum	15	12	9	6	2	55	334
Prawica	14	18	7	8	3	50	297
Trudno powiedzieć	7	3	4	4	3	79	231

Tabela 2. Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy otrzymał(a) Pan(i) w prezencie książkę (książki) od rodziny, przyjaciół, znajomych z okazji urodzin, imienin, innych osobistych świąt lub jubileuszy?

	(%)		
	Tak	Nie	Liczba osób
Ogółem	16	84	1084
Płeć			
Mężczyźni	14	86	514
Kobiety	17	83	571
Wiek			
18-24 lat	23	77	151
25-34	17	83	193
35-44	18	82	236
45-54	18	82	182
55-64	10	90	140
65 lat i więcej	7	93	183
Miejsce zamieszkania			
Wieś	7	93	397
Miasto do 20 tys.	24	76	113
od 21 do 100 tys.	19	81	249
101-500 tys.	16	84	209
501 tys.i więcej mieszk.	31	69	112
Region			
Północny	19	81	125
Zachodni	17	83	128
Środkowozachodni	13	87	175
Środkowy	19	81	176
Wschodni	15	85	129
Południowo-wschodni	8	92	152
Południowo-zachodni	18	82	199
Wykształcenie			
Podstawowe	6	94	356
Zasadnicze zawodowe	10	90	312
Średnie	22	78	342
Wyższe	57	43	74
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	48	52	57
Prac.umysł.niż.szczebla	28	72	89
Pracownicy fiz.- umysł.	8	92	79
Robotnicy wykwalifikowani	9	91	124
Robotnicy niewykwalifik.	6	94	71
Rolnicy	5	95	74
Pracujący na własny rach.	31	69	44
Bierni zawodowo			
Renciści	9	91	140
Emeryci	13	87	202
Uczniowie i studenci	46	54	64
Bezrobotni	8	92	88
Gospodynie domowe i inni	6	94	52
Pracuje w:			
sferze budżetowej	33	67	85
sekt. państw., publicznym	9	91	98
sp. właśc. pryw. i państwa	21	79	87
sekt. pryw. poza rolnict.	20	80	208
prywatnym gosp. rolnym	3	97	83
Dochody na jedną osobę			
Do 275 zł	9	91	239
276 - 399	4	96	170
400 - 549	21	79	224
550 - 799	19	81	153
Powyżej 799 zł	33	67	89
Ocena własnych war. mater.			
Źle	12	88	298
Średnie	12	88	524
Dobre	26	74	261
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	10	90	53
Raz w tygodniu	16	84	567
Kilka razy w miesiącu	14	86	176
Kilka razy w roku	14	86	203
W ogóle nie uczestniczy	25	75	84
Poglądy polityczne			
Lewica	19	81	219
Centrum	14	86	334
Prawica	20	80	297
Trudno powiedzieć	9	91	231

Tabela 3. Czy Pan(i) podarował(a) książkę komuś z rodziny, przyjaciół, znajomych z okazji urodzin, imienin, z okazji innych osobistych świąt lub jubileuszy?

(%)

	Tak	Nie	Liczba osób
Ogółem	21	79	1084
Płeć			
Mężczyźni	17	83	513
Kobiety	24	76	571
Wiek			
18-24 lat	18	82	151
25-34	20	80	192
35-44	28	72	236
45-54	23	77	182
55-64	17	83	140
65 lat i więcej	14	86	183
Miejsce zamieszkania			
Wieś	9	91	397
Miasto do 20 tys.	26	74	113
od 21 do 100 tys.	28	72	249
101-500 tys.	24	76	209
501 tys.i więcej mieszk.	35	65	112
Region			
Północny	25	75	125
Zachodni	23	77	128
Środkowozachodni	18	82	175
Środkowy	23	77	176
Wschodni	16	84	129
Południowo-wschodni	11	89	151
Południowo-zachodni	26	74	199
Wykształcenie			
Podstawowe	7	93	356
Zasadnicze zawodowe	15	85	312
Średnie	32	68	342
Wyższe	60	40	74
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	63	37	57
Prac.umysł.niż.szczebla	44	56	89
Pracownicy fiz.- umysł.	27	73	79
Robotnicy wykwalifikowani	15	85	124
Robotnicy niewykwalifik.	10	90	71
Rolnicy	8	92	74
Pracujący na własny rach.	29	71	44
Bierni zawodowo			
Renciści	11	89	140
Emeryci	16	84	202
Uczniowie i studenci	24	76	64
Bezrobotni	14	86	88
Gospodynie domowe i inni	17	83	52
Pracuje w:			
sferze budżetowej	44	56	85
sekt. państw., publicznym	30	70	98
sp. właśc. pryw. i państwa	31	69	87
sekt. pryw. poza rolnict.	20	80	208
prywatnym gosp. rolnym	6	94	83
Dochody na jedną osobę			
Do 275 zł	14	86	239
276 - 399	12	88	170
400 - 549	28	72	224
550 - 799	27	73	153
Powyżej 799 zł	36	64	89
Ocena własnych war. mater.			
Złe	16	84	298
Średnie	18	82	524
Dobre	30	70	261
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	27	73	53
Raz w tygodniu	19	81	567
Kilka razy w miesiącu	23	77	176
Kilka razy w roku	17	83	202
W ogóle nie uczestniczy	29	71	84
Poglądy polityczne			
Lewica	21	79	219
Centrum	21	79	334
Prawica	28	72	297
Trudno powiedzieć	11	89	231

Tabela 4. Coraz częściej w telewizji można obejrzeć filmy, które są ekranizacją powieści.
Jak Pan(i) sądzi, czy obejrzenie takiego filmu może zastąpić przeczytanie książki?

(%)

	Zdecydowa- nie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowa- nie nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	8	28	26	30	8	1084
Płeć						
Mężczyźni	8	32	27	26	8	514
Kobiety	9	24	25	34	8	571
Wiek						
18-24 lat	8	27	27	37	1	151
25-34	6	25	27	38	3	193
35-44	7	25	27	35	6	236
45-54	8	27	26	35	5	182
55-64	11	31	26	20	11	140
65 lat i więcej	10	33	23	12	23	183
Miejsce zamieszkania						
Wieś	7	36	26	16	15	397
Miasto do 20 tys.	11	24	22	39	5	113
od 21 do 100 tys.	10	26	31	29	4	249
101-500 tys.	7	21	24	44	4	209
501 tys. i więcej mieszk.	10	18	23	46	2	112
Region						
Północny	12	25	24	36	4	125
Zachodni	14	40	16	27	4	128
Środkowo-zachodni	8	34	30	22	6	175
Środkowy	8	25	28	33	6	176
Wschodni	8	22	23	34	14	129
Południowo-wschodni	6	30	27	26	12	152
Południowo-zachodni	5	21	30	34	10	199
Wykształcenie						
Podstawowe	11	34	23	14	18	356
Zasadnicze zawodowe	9	36	29	21	5	312
Średnie	7	18	27	47	2	342
Wyższe	0	2	25	73	0	74
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	0	5	22	72	0	57
Prac. umysł. niż. szczebla	5	19	30	45	2	89
Pracownicy fiz.- umysł.	10	16	31	43	0	79
Robotnicy wykwalifikowani	5	41	23	26	5	124
Robotnicy niewykwalifik.	4	44	35	14	4	71
Rolnicy	8	38	24	13	18	74
Pracujący na własny rach.	9	27	28	35	0	44
Bierni zawodowo						
Renciści	12	24	26	20	18	140
Emeryci	10	32	27	17	15	202
Uczniowie i studenci	5	13	30	52	0	64
Bezrobotni	13	27	20	35	5	88
Gospodynie domowe i inni	10	32	16	35	6	52
Pracuje w:						
sferze budżetowej	4	17	28	50	1	85
sekt. państw., publicznym	5	31	28	31	5	98
sp. właśc. pryw. i państwa	4	30	34	29	3	87
sekt. pryw. poza rolnict.	7	29	25	38	1	208
prywatnym gosp. rolnym	7	36	29	12	17	83
Dochody na jedną osobę						
Do 275 zł	7	35	23	27	9	239
276 - 399	11	33	28	21	7	170
400 - 549	9	24	30	29	8	224
550 - 799	5	30	30	29	5	153
Powyżej 799 zł	7	18	17	54	4	89
Ocena własnych war. mater.						
Złe	8	27	23	30	12	298
Średnie	9	30	28	25	8	524
Dobre	8	25	25	40	3	261
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	7	17	30	33	13	53
Raz w tygodniu	8	30	27	27	8	567
Kilka razy w miesiącu	6	32	26	28	9	176
Kilka razy w roku	9	23	25	35	7	203
W ogóle nie uczestniczy	12	19	21	43	5	84
Poglądy polityczne						
Lewica	11	32	23	30	4	219
Centrum	7	27	28	34	5	334
Prawica	6	26	27	34	5	297
Trudno powiedzieć	11	26	25	19	19	231

Tabela 5. Proszę sobie przypomnieć, czy zdarzyło się Panu(i), że po przeczytaniu jakiejś książki (książek) zmienił(a) Pan(i) coś w swoim życiu, zaczął(ęła) myśleć inaczej, podjął(ęła) jakąś ważną życiową decyzję itp.?
(%)

	Tak	Nie	Liczba osób
Ogółem	27	73	1084
Płeć			
Mężczyźni	24	76	513
Kobiety	29	71	571
Wiek			
18-24 lat	31	69	151
25-34	35	65	193
35-44	29	71	236
45-54	25	75	182
55-64	19	81	140
65 lat i więcej	20	80	182
Miejsce zamieszkania			
Wieś	18	82	396
Miasto do 20 tys.	32	68	113
od 21 do 100 tys.	33	67	249
101-500 tys.	27	73	209
501 tys.i więcej mieszk.	41	59	112
Region			
Północny	19	81	124
Zachodni	30	70	128
Środkowozachodni	24	76	175
Środkowy	35	65	176
Wschodni	25	75	129
Południowo-wschodni	27	73	152
Południowo-zachodni	26	74	199
Wykształcenie			
Podstawowe	13	87	356
Zasadnicze zawodowe	21	79	312
Średnie	39	61	342
Wyższe	63	37	74
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	62	38	57
Prac.umysł.niż.szczebla	40	60	89
Pracownicy fiz.- umysł.	25	75	79
Robotnicy wykwalifikowani	19	81	124
Robotnicy niewykwalifik.	13	87	71
Rolnicy	16	84	74
Pracujący na własny rach.	42	58	44
Bierni zawodowo			
Renciści	23	77	139
Emeryci	23	77	202
Uczniowie i studenci	47	53	64
Bezrobotni	19	81	88
Gospodynie domowe i inni	28	72	52
Pracuje w:			
sferze budżetowej	46	54	85
sekt. państw., publicznym	20	80	98
sp. właśc. pryw. i państwa	29	71	87
sekt. pryw. poza rolnict.	30	70	208
prywatnym gosp. rolnym	15	85	83
Dochody na jedną osobę			
Do 275 zł	19	81	239
276 - 399	27	73	170
400 - 549	28	72	224
550 - 799	26	74	153
Powyżej 799 zł	35	65	89
Ocena własnych war. mater.			
Źle	28	72	298
Średnie	23	77	524
Dobre	33	67	261
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	46	54	53
Raz w tygodniu	25	75	567
Kilka razy w miesiącu	27	73	176
Kilka razy w roku	27	73	203
W ogóle nie uczestniczy	29	71	84
Poglądy polityczne			
Lewica	26	74	219
Centrum	27	73	334
Prawica	36	64	297
Trudno powiedzieć	15	85	231